

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

3

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»

1954

З М І С Т

	Стор.
<i>Г. Сушан</i> — Розгортання мережі колгоспних дитячих установ	3
<i>Є. Сухенко</i> — Питання навчання рідної мови у нсвому виданні програмно-методичних вказівок для вихователя	7

З ДОСВІДУ

<i>Є. Волошина, Т. Городецька, О. Токаревська</i> — Ознайомлення з числом і навчання лічби в середній групі	13
<i>Г. Лоза</i> — Творчі розповіді дітей	19
Переказ в старшій групі	24
<i>В. Дорофєєва, Г. Руденко</i> — Використання художньої літератури для морального виховання дітей	30
<i>В. Світлична</i> — Мої перші досягнення	35
<i>М. Кондратенко</i> — Навчання дітей рідної мови в процесі ознайомлення з природою	36

КОНСУЛЬТАЦІЯ

<i>Є. Янковська</i> — Театр тіней в дитячому садку	39
--	----

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Першотравень — сл. В. Сосюри, муз. Р. Верещагіна	43
--	----

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

<i>Б. Чайковський</i> — Т. Г. Шевченко як педагог	45
<i>Ц. Каган</i> — Статті про навчання дітей рідної мови в журналі «Дошкольное воспитание»	48

Редакційна колегія:

*М. Ф. Даденков, О. Ф. Єгорова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Переверзева,
Ю. Ф. Петраківська, Є. К. Сухенко, П. С. Ходченко, П. Р. Чамата,
Т. Г. Цвєлих (відповідальний редактор).*

Журнал «Дошкольное воспитание»
(на українском языкє)

Техредактор *О. О. Чала*

Коректор *М. Степняк*

Адреса редакції: Київ, Ново-Павлівська, 2. Тел. 6-50-43.

БФ 00185. Зам. 449. Тираж 15 000. Друк. арк. 3. Обл.-видавн. арк. 4,5.
Формат паперу 70×108¹/₁₆. Підписано до друку 19.II 1954 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Т. Г. Шевченко як педагог

Великий син українського народу Тарас Григорович Шевченко, який присвятив своє життя боротьбі за щастя трудящих, відзначався особливо теплим ставленням до дітей, любив і піклувався про підрастаюче покоління. «Інакше не може й бути... Де революціонери, там справжній гуманізм. А де справжній гуманізм, там і велика до дітей любов», влучно зазначає проф. С. Х. Чавдаров у своїй новій праці «Педагогічні ідеї Тараса Григоровича Шевченка»¹.

Як справжній революціонер-демократ, Шевченко не міг не цікавитись проблемами педагогіки. Поет часто замислювався над питаннями освіти і виховання дітей, з великої любові до яких він склав свій відомий «Букварь Южнорусский» і мріяв надрукувати підручники з лічби (арифметики), етнографії, географії та історії, підкреслюючи, що коли б «це мале діло збулося, то велике само здійснилося б». Важкі й складні соціальні умови, в яких жив поет, не давали йому можливостей написати спеціальні статті з питань педагогіки або висловити в пресі свої думки щодо окремих питань виховання дитини. Проте великий співець народу і мислитель, стурбований і заклопотаний думками про майбутнє всього народу, про майбутнє його підрастаючого покоління, не міг так чи інакше не висловитися з питань, що цікавили передових людей країни. І він висловлювався. В усних бесідах, в листах до друзів і знайомих, в «Журналі» (щоденнику), нарешті, в художніх творах. Ці думки Шевченка являють собою розвиток прогресивних ідей в галузі виховання і цілком співзвучні тим ідеям, що їх висвітлювали кращі представники революційно-демократичного табору в Росії.

Вивчення, узагальнення і зведення в одному широкому дослідженні цих думок — перлин української педагогіки давно вже чекало на свого старанного і вдумливого дослідника. Складне питання, що не під силу було буржуазним вченим, знайшло всебічне висвітлення в праці проф. С. Х. Чавдарова, який, керуючись єдино правильним вченням марксизму-ленінізму, розв'язав його (питання) на повну широчінь в прямій залежності від суспільно-

політичних і естетичних поглядів Шевченка.

Проф. С. Х. Чавдаров ґрунтовно вивчив і дослідив як художню творчість Шевченка, так і його думки та висловлювання в «Журналі» й листах. Він старанно опрацював мемуарну та критичну літературу про Кобзаря України, і це дало йому змогу вірно уявити й змалювати глибокодумну постать Шевченка як педагога.

Автор монографії показує глибоку любов Шевченка до дітей.

За переконанням Шевченка, любов до дітей повинна бути властива всім хорошим людям. Змальовуючи постать Андрія Обеременка, солдата гарнізону Ново-Петровського укріплення, поет вважає за потрібне підкреслити, що він «пристрасно любить маленьких дітей, а це вірна ознака серця лагідного, незлобивого». Не любити дітей може тільки людина зла, недоброзичлива. Сам Шевченко тепло й ніжно любив дітей. Цьому свідченням є його твори про дітей і для дітей, його висловлювання в листах і щоденнику. Автор наводить як приклад відомий факт з спогадів Чужбинського.

Якось у Києві Тарас Григорович пішов малювати Золоті ворота. Раптом він почув внизу за валом плач дитини. Пройшовши по валу, Шевченко побачив у рові дитину, яка жалібно плакала. Він розстелив плащ, посадовив на нього трирічну дівчинку і почав майструвати для неї іграшки з паперу, щоб заспокоїти. Дитина перестала плакати, але від неї важко було довідатись, чия вона. Тоді Тарас Григорович узяв дівчинку на руки й пішов. Біля Софійського собору із завулку вибігла молода жінка з переляканим обличчям і, побачивши Шевченка з дитиною на руках, кинулась до нього назустріч. «Це — мати», промовив Шевченко і віддав їй дитину.

З цього невеличкого епізоду в житті поета і художника перед нами постає яскрава картина того, як Шевченко любив дітей, як умів їх забавляти, як глибоко знав психологію і дитини, і матері. Глибоко вражає дружба Шевченка з дітьми коменданта Ускова, які розвіювали сумні думки заслання, і те велике душевне страждання, яке завдала йому смерть його «маленького друга» Дмитра Ускова. Очевидно в житті письменника було багато цікавих спостережень над дітьми, якщо він так добре знав їх психологію і запиту, так майстерно подав їх образи в своїх художніх творах, і в

¹ Проф. С. Х. Чавдаров, Педагогічні ідеї Тараса Григоровича Шевченка, видавництво «Радянська школа», 1953.

малярських працях. Розкриваючи цю важливу сторону життя Шевченка, автор монографії аналізує не лише літературні твори і спогади про письменника, а широко використовує його живописну спадщину. Більше як на дванадцяти малюнках художника відтворено образи його маленьких знайомих та друзів. А скільки теплих рядків присвятив дітям великий поет! Як справедливо зазначає С. Х. Чавдаров, «важко знайти іншого видатного художника, який би стільки уваги і місяця приділив дітям і, головним чином, дітям трудового народу». (Розділ «Тарас Григорович Шевченко про дітей»).

Ох, діти! Діти! Діти!
Велика божа благодать!

схвилювано пише Шевченко в поемі «Княжна». І усією своєю творчістю він стверджує, що «нічого кращого немає, як тая мати молодая в своїм дитяточком малім». Діти — це найбільша радість у світі, — такий висновок можна зробити з тих побіжних заміток в щоденнику, листах та в поетичній і прозовій творчості Шевченка.

Великий дітолюб Шевченко піклується про дітей, як про майбутнє народу. Народові українському, всім трудящим поет бажав великого щастя, за яке сам крапля за краплею віддав своє життя. Для провітання народу важливе значення має справа виховання підростаючого покоління, і кому ж, як не революціонеру-демократу подбати про цю значну справу в історії пригнобленого українського народу.

В окремому розділі автор розглянув погляди поета-демократа на сім'ю. Шевченко надавав виняткового значення сім'ї, ролі матері у справі виховання дітей. Про це і розповідає С. Х. Чавдаров у розділі «Прорсль сім'ї і матері у вихованні дітей». На влучно підібраних фактах з біографії поета, на літературних персонажах його прозових творів та на прикладах з поезії автор висвітлює цінну думку Шевченка про те, що не в поміщицькій, не в аристократичній родині, а в середовищі народу живуть такі жінки, що свято виконують свій материнський обов'язок.

Найсердечніші слова добирає Шевченко, щоб змалювати світлий образ жінки, яка любить своє дитя, особливо ніжно він говорить про ті родини (наприклад, сім'я Сокир у «Близнецах»), де у взаєминах між членами родини відчувається теплота, щира близькість і єдність дій, де діти виростають чесними і морально чистими. І невгамовним гнівом запалюється письменник, коли йому доводиться описувати моральний розклад і розпусту в поміщицьких родинях (повісті «Княгиня», «Музыкант»).

На думку Шевченка, заслуговує всебічної пошани та мати, яка любить своїх дітей людською любов'ю, яка щиро піклується про їх виховання, бо мати — перша, природна вихователька своєї дитини. Та ж мати, яка не виконує свого материнського обов'язку, — злочинниця перед суспільством. Вона огидна і морально, і фізично!

«Виховання — велика справа: ним вирішується доля людини...», — писав В. Г. Бе-

лінський, який у 40-х роках підняв у пресі найважливіше питання про суспільне значення виховання. Сімейне виховання не може замінити собою виховання суспільного, яке передбачає життя серед однолітків, спілкування з дорослими тощо.

Проф. С. Х. Чавдаров на великому фактичному матеріалі широко аналізує погляди Шевченка з приводу цього питання в розділі «Про суспільне виховання». Автор показує, як продовжуючи традиції Белінського, Шевченко в своїй творчості розв'язує ряд проблем теорії педагогіки за допомогою художніх образів.

Про корінні проблеми суспільного життя, зокрема проблеми суспільного виховання, які були для Шевченка проблемами народної долі, він мислить так, як мислили передові люди Росії — Белінський і Герцен, Чернишевський і Добролюбов. Розв'язання проблеми виховання молодого покоління великий поет-мислитель знайшов у стверженні суспільного, громадського, а не приватносімейного, світського чи релігійного, загального, а не спеціального виховання.

Детально аналізує проф. Чавдаров погляди Шевченка на значення середовища в розвитку дитини, наводить переконливі факти отруйного впливу на дитину аморальності дворянської сім'ї. Великий Кобзар гостро викривав хибність громадського станового виховання в умовах поміщицько-дворянського ладу.

Єдино потрібним суспільним вихованням Шевченко вважає те виховання, що служить народові, що виховує борців за інтереси його.

З проблемою виховання тісно пов'язана проблема народної освіти. У 40—50-х роках XIX століття питання народної освіти, народної грамотності були бойовими питаннями сучасності. Передова російська громадськість широко агітувала за відкриття шкіл, за видання книг для народних мас. З цього питання розгорнулася гостра боротьба між двома таборами — прогресивним, який домагався відкриття шкіл, і реакційним, який боявся народної освіти і всіма засобами перешкоджав її поширенню.

Шевченка, передову людину свого часу, шкільне питання цікавить насамперед як найважливіший засіб поширення письменності в народі. «Загальна грамотність в народі — величне добро», говорить він у повісті «Капитанша». З цією метою письменник звертається до педагогічної літератури, шукаючи в ній вказівок на кращі засоби організації шкільної справи. Він мріє про створення нової школи, яка б не калічила дітей: «О, школо, школо, як би тебе швидше перешколити!». (Повість «Прогулка с удовольствием и не без морали»).

Незважаючи на те, що Шевченко не залишив після себе теоретичного трактату з викладом своєї програми побудови шкільної справи, шляхом аналізу думок, висловлених ним у різних творах з цього питання, проф. С. Х. Чавдарову вдається подати уявлення Шевченка про освітньо-виховний ідеал. Цьому присвячено розділи «Думи про народну грамотність» і «Освітній ідеал Тараса Григоровича Шевченка». Як визна-

чає автор, «Освітній ідеал Шевченка — це людина багатогранних знань та інтересів, це людина широкої розумової культури. Людина активна, ініціативна, здатна застосовувати свої знання до потреб життя. Це людина всебічно розвинена, зокрема і в естетичному відношенні». Шевченко вимагає від молодих людей діяльності, жадоби знань з тим, щоб і самим знаходити задоволення від свого інтелектуального зростання і бути готовими ділитися своїми знаннями з іншими людьми. Сам Шевченко в достатній мірі є зразком такої людини.

Освітній ідеал Шевченка органічно пов'язаний з його уявленнями про моральне обличчя підростаючого покоління (розділ «Питання виховання моральної особистості»). Його вимоги до морального виховання людей натхнені справжнім демократичним гуманізмом. Як носіїв високих моральних якостей Шевченко відзначає тих людей, які живуть з народом, глибоко люблять його, готові віддати на служіння народові все своє життя. З глибоким гнівом викриває Шевченко псевдопатріотизм, показує його класову природу. Сама ідея письменника про необхідність засвоювати кращі моральні традиції і звичаї свого народу заслуговує на пильну увагу наших вихователів і педагогів.

Разом з передовими представниками російського суспільства, що активно боролися за розкріпачення жінки в сім'ї і суспільстві, Шевченко звертає особливу увагу громадськості на потворну постановку в Росії жіночої освіти і виховання. Основні настанови письменника в цього питання накреслені в його художніх творах. Він обстоює серйозну розумову освіту жінок, висловлюється проти одностороннього розвитку у дівчаток безплідної мрійливості, вимагає для них реальних знань, трудових умінь і навичок, знання життя і людей, наполягаючи при цьому на їх правильному естетичному вихованні (розділ «Про жіночу освіту»).

Шевченко, неперевершений майстер поетичного слова, глибоко розумів величезну виховну силу художнього слова, активну роль рідного слова в справі виховання підростаючого покоління. «Теоретична аргументація Белінського і практичний життєвий досвід переконували Шевченка в тому, що служити своєму народові йому найприродніше засобами рідного слова», зазначає проф. С. Х. Чавдаров (розділ «Про рідне слово та його роль у вихованні»). Але великий Кобзар змушений був з глибоким сумом констатувати, що царизм намагається перешкодити створенню умов для навчання українських дітей рідною мовою: «У школі нас усього, абсолютно всього навчать, крім розуміння свого милого рідного слова».

Щирий друг українського народу М. Г. Чернишевський, захищаючи право народів Росії на навчання дітей рідною мовою, писав: «Читання книг чужою мовою — все одно, що виїзд у гості: бувати часом у чужих людей приємно і навіть корисно, але

не доведи боже нікому не мати свого кутка» (Н. Г. Чернышевский, Полное собрание сочинений, т. VII, Гослитиздат, 1950, стор. 938). А Шевченко, почувавши підтримку в прогресивних колах російської громадськості, вважає, що необхідно практично здійснити найважливіший педагогічний принцип про навчання рідною мовою. Він вирішує взяти безпосередню участь у складанні необхідних для цього навчальних книг і починає з букваря.

Питанням організації та історії виникнення недільних шкіл на Україні, складення Шевченком букваря для недільних шкіл, аналізу змісту «Букваря Южнорусского», його застосуванню в школах проф. С. Х. Чавдаров присвячує чотири розділи своєї праці. Аналізом змісту букваря та розглядом суворих заходів поліції проти користування ним в недільних школах автор незаперечно доводить, що буквар Шевченка для свого часу був значно передовішим, ніж інші букварі українською мовою, насамперед, своєю цілеспрямованістю та змістом. Буквар Шевченка якнайкраще служив великій справі загальної освіти в народі, цього великого добра, за власним висловом автора «Букваря Южнорусского». В розділі «Особа педагога в творах Шевченка» проф. С. Х. Чавдаров спиняється на розгляді Шевченкових характеристик різного роду педагогів, на аналізі згаданих письменником у своїх творах різних методів викладання. Це дає автору підстави твердити, що Шевченко вважав за необхідне впровадження в життя школи передових методів викладання, вітав їх і вважав за потрібне, щоб педагоги вміли користуватися найкращими методами навчання.

Велика значимість дослідження проф. С. Х. Чавдарова в праці «Педагогічні ідеї Тараса Григоровича Шевченка» вимагає й того, щоб звернути увагу її автора на деякі недоліки. Автор праці перебільшує роль ідейних впливів на Шевченка. В окремих випадках слід говорити не тільки про вплив, але і про ідейну близькість до кращих представників прогресивної думки. Не завжди автор дотримується композиційної точності в розділах, що спричиняється до самоповторювань. У книзі трапляються неточні формулювання, погано відредаговані місця. Всі ці недоречності, звичайно, легко виправити при повторному виданні, яке конче потрібне для широкої пропаганди педагогічних ідей і поглядів великого революціонера-демократа і вдумливого та чуйного педагога Шевченка.

Нова праця проф. С. Х. Чавдарова залишає найприємніше враження, її велика ідейна і наукова цінність — незаперечна, книга приверне пильну увагу найширших кіл нашої громадськості, зокрема вчителів, педагогів, вихователів дитячих садків, і найкраще служитиме розширенню їх уявлень і знань про Шевченка як народного мислителя, великого педагога.

Богдан ЧАЙКОВСЬКИЙ.